

Sylwia Lipińska-Tyburczy

PRAWNO-EKONOMICZNE UWARUNKOWANIA ROZWOJU FRANCHISINGU NA ŚWIECIE

1. Początki franchisingu na świecie

Pojecie „franchise” zostało już użyte w średniowiecznej Francji, jako zapożyczenie od starofrancuskiego słowa „franc” (wolny) lub francher (dzisiaj: affranchir – uwolnić). Określało różne przywileje lub specjalne uprawnienia w hierarchiczno-fedualnym ustroju społecznym, aż w końcu zostało zawężone we współczesnym języku przede wszystkim do technicznych, celnych i pocztowych znaczeń specjalistycznych, jak zwolnienia od podatku i opłaty pocztowej¹.

Początków franchisingu można również szukać w średniowiecznej Wielkiej Brytanii, kiedy to rząd w zamian za określoną wysokość opłaty oraz za nieustające usługi i poparcie udzielał dostojnikom kościelnym prawa (tzw. franchiso) do ściągania podatków lokalnych. Końcem dla tej formy franchisingu okazał się 1562 rok i reforma procedury poboru podatków.

Następnie w XVII i XIX wieku franchisingu pojawił się w charakterze „długoterminowego prawa do monopolu w pewnej dziedzinie handlu lub przemysłu”, który był przyznawany przez króla lub ciało ustawodawcze po wpłaceniu przez biorcę kwoty pieniężnej i zobowiązaniu się przez niego do świadczenia określonych usług na rzecz dawcy².

Za pierwszą umowę franchisingową można uznać Wielką Kartę Wolności wydaną w 1215 roku przez króla angielskiego Jana bez Ziemi³.

Wiek XVIII to również czas rozwoju umów tzw. „*tied house*”, zawieranych między browarami, a właścicielami ziemskimi. W XIX wieku popularne stały się w Wielkiej Brytanii pozwolenia na prowadzenie działalności udzielane rzemieślnikom przez przedstawicieli cechów rzemieślniczych wchodzących w rolę licencjonodawców szkolących swoich licencjonioborców.

¹ Dr. Martina Mohr, *Der Franchisevertrag*, Wien 1999, s. 3

² E. Banachowicz, J. Nowak, M. T. Starkowski, *Franchisingu czyli klucz do przyszłości*, Business Press, Warszawa 1994, s. 3

³ K. Bagan-Kurluta, *Umowa franchisingu*, C. H. Beck, Warszawa 2001, s. 1

Pomimo, że franchising wykształcił się w Europie, to jednak za miejsce narodzin współczesnej jego formy uznaje się Stany Zjednoczone. Pierwszym wielkim przedsiębiorstwem, stosującym z powodzeniem franchising był producent maszyn do szycia Singer – założyciel sieci dystrybucyjnej swoich wyrobów, złożonej z niezależnych dealerów, którzy płacili mu za prawo wyłączności sprzedaży maszyn na określonym terytorium.

Do rozwoju franchisingu przyczynił się również koziobrody aptekarz z Atlanty, John Pemberton, który udzielał licencji na rozprowadzanie wynalezionej przez siebie mikstury kilku rozlewniom, w ten sposób dostarczając syropu gotowego do rozcieńczenia. Takie były skromne początki Coca-Coli w 1886 roku.

Kolejnym etapem wzrostu popularności franchisingu były lata 30-te XX wieku, okres w którym powstawały i rozwijały się przedsiębiorstwa, głównie z branży samochodowej, przetwórstwa ropy naftowej i producenci napojów alkoholowych. Tabela 1 ilustruje dziedziny, w których franchising funkcjonował.

Tabela 1. Zastosowanie franchisingu na świecie

Do lat 40. XX wieku	1950-1990	Po 1990 roku
Produkcja i dystrybucja samochodów	Restauracje i bary szybkiej obsługi	Praca umysłowa
Produkcja ropy naftowej	Hotelarstwo	Informatyka
Wytwarzanie i rozlewanie napojów chłodzących	Różnorodne dziedziny handlu	Praca w domu różnorodne usługi (biznes, turystyka, biura matrymonialne, bankowe)
	Tradycyjne usługi	

Źródło: M. J. Ziółkowska, *Franczyza – nowoczesny model rozwoju biznesu*, CeDeWu, Warszawa 2010, s. 22

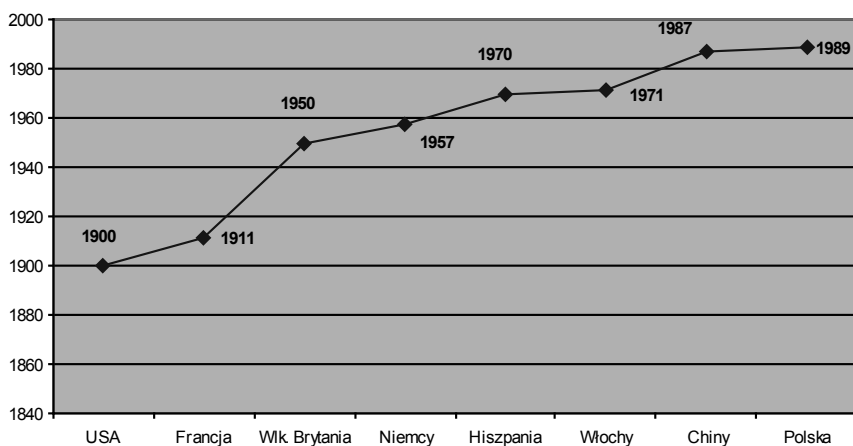
Okres prawdziwego rozkwitu franchisingu w Stanach Zjednoczonych nastąpił po 1954 roku, co w rezultacie doprowadziło do sytuacji zwanej boom franchisingowy. W tym czasie powstały znane dziś na całym świecie takie systemy jak MC Donald's, Burger King, Kentucky, Pizza Hut. (tabela 2).

Tabela 2. Główne firmy franchisingowe na świecie i rok rozpoczęcia działalności

FIRMA	Rok powstania
Dairy King	1944
KFC	1952
Mc Donald's	1955
Pizza Hut	1959
Burger King	1961
Domino's Pizza	1967
Subway	1974

Źródło: M. K. Stawicka, *Franczyza. Droga do sukcesu*, Helion, Gliwice 2009, s. 21

Rysunek 1. Rok pojawienia się pierwszej placówki franchisingowej w wybranych państwach

Źródło: A. Antonowicz, *Franchising w polskiej gospodarce – stopień nasycenia i perspektywy rozwoju* [w:] Współczesne modele biznesu – diagnoza i perspektywy (red.) P. Antonowicz, FRUG, Sopot 2011, s. 96

W 2010 roku magazyn Entrepreneur opublikował ranking 500 najlepszych sieci franchisingowych. (tabela 3.).

Tabela 3. 10 najlepszych firm franchisingowych na świecie

1.	Subway
2.	Mc Donald's
3.	7-Eleven Inc.
4.	Hampton Inn
5.	Supercuts
6.	H & R Block
7.	Dunkin' Donuts
8.	Jani-King
9.	Servpro
10.	ampm Mini Market

Źródło: <http://www.entrepreneur.com/franchises/franchise500/index.html> z dnia 29.08.2010

Zwycięzcą rankingu jest Subway, który pierwszą restaurację otworzył w 1965 roku, a działalność w systemie franchisingowym rozpoczął w 1974 roku (tabela 2).

2. Franchising na rynku europejskim

Idea franchisingu szybko zaczęła być wykorzystywana w krajach Europy Zachodniej, zarówno przez sieci amerykańskie, tworzące jednostki franchisingowe, jak i wśród lokalnych przedsiębiorców. Systemy najlepiej przyjęły się w takich krajach jak: Wielka Brytania, Włochy, Niemcy, Holandia i Dania⁴. Tabela 4 charakteryzuje systemy franchisingowe w wybranych krajach europejskich.

⁴ M. J. Ziółkowska, *Franczyza...*, op. cit, s. 20

Tabela 4. Systemy franchisingowe w wybranych krajach europejskich

KRAJ	Charakterystyka
Niemcy	<ul style="list-style-type: none"> – dominująca rola franchisingu w handlu detalicznym oraz usługach (pralnie chemiczne, wypożyczalnie samochodów, biura podróży, – instytucja wspierająca franchisodawców i –biorców to Der Deutsch Franchise-Verband e.V. (DVF) istniejąca od 178 roku, – w 1995 roku funkcjonuje 530 systemów franchisingowych, w 1997 roku – 600, a w 2007 roku – 910, do dziś utrzymuje się tendencja wzrostowa, – liczba franchisoborców w latach 1997 – 2007 wzrosła prawie o 100% i w 2007 roku wynosiła 55,7 tys.
Wielka Brytania	<ul style="list-style-type: none"> – pierwszy system franchisingowy to sieć Wimpy oferująca hamburgery, śniadania oraz kawę (1954 rok), – w 2007 roku liczba aktywnie działających systemów franchisingowych to 809, – przeciętny system funkcjonuje 11 lat, – w 2007 roku 34,2 tys. franchisoborców
Czechy	<ul style="list-style-type: none"> – pierwsze systemy franchisingowe w 1991 roku: Yves Rocher i Mc Donald's – w 2007 roku funkcjonuje 130 systemów (najwięcej w handlu, usługach i gastronomii), organ wspierający dawców i biorców to The Czech Franchise Association (CAF)

Źródło: M. K. Stawicka, *Franczyza ...*, op. cit., s. 30-41

Obecnie, coraz więcej przedsiębiorców europejskich jest zainteresowana poprowadzeniem działalności w ramach systemu franchisingowego, jak też ekspansją na nowe rynki zbytu z wykorzystaniem franchisingu. Dane raportu, jaki przeprowadziła Europejska Federacja Franczyzy (EFF) jednoznacznie wskazują, że system ten jest w fazie dynamicznego rozwoju. Z roku na rok przybywa coraz więcej nowych placówek franchisingowych, jak i franchisodawców. EFF przeprowadziła analizę w 17 wybranych państwach UE w latach 2007-2009. Okazało się, że funkcjonuje ponad 10 000 systemów franchisingowych, a najwięcej znajduje się we Francji – 1369. Wskazano również, że średnia przyrostu nowych systemów wynosi ok. 16%. Placówek franchisingowych jest ponad 500 000, a największy udział ok. 12% mają jednostki mieszczące się w Niemczech⁵. Tabela 4 ilustruje rynek franchisingu w Niemczech i Wielkiej Brytanii.

⁵ <http://franchising.pl/artukul/6325/rozwoj-franczyzy-w-europie/z dnia 25.02.2013>

Tabela 5. Liczba systemów i placówek franchisingowych w Niemczech i Wielkiej Brytanii

Rok	Niemcy		Wielka Brytania	
	System	Placówka	System	Placówka
2004	845	45 000	718	31 300
2005	870	48 700	759	33 500
2006	900	51 100	781	33 900
2007	910	55 000	809	36 200
2008	950	57 000	838	36 600
2009	960	61 000	845	36 500
2010	980	65 500	900	38 600
2011	990	66 900	929	40 100

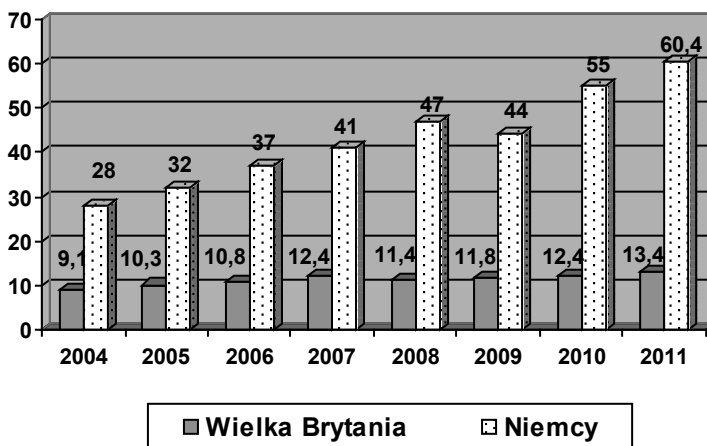
Źródło: opracowanie własne na podstawie: <http://www.franchising.pl>, <http://www.thebfa.org>, <http://www.franchiseverband.com>, z dnia 20.03.2013

Niewątpliwie, tabela 5 ilustruje że liczba systemów w Niemczech i w Wielkiej Brytanii jest zbliżona, natomiast można zauważyć różnice w liczebności jednostek franchisingowych. Jak wynika z badań BFA⁶ organizatorzy sieci w Wielkiej Brytanii mają trudności w pozyskiwaniu solidnych franchisobiorców, bo aż 55% dawców skarży się na brak odpowiednich biorców. Nie zmienia to jednak faktu, że franchisingu na rynku brytyjskim staje się coraz bardziej popularną metodą prowadzenia działalności. Jak wynika z analiz średniorocznie przybywa ok. 5,5% nowych sieci. Natomiast w 2011 roku liczba nowo powstałych placówek zwiększyła się o 4%, co przeliczając na średnią liczbę placówek przypadających na jeden system franchisingowy daje wynik 44.

Zdecydowanie, powodem coraz większego zainteresowania franchisingiem brytyjskich oraz niemieckich przedsiębiorców są dochody, jakie można osiągnąć prowadząc biznes w ramach franchisingu. Rysunek 2 ilustruje wartości obrotów wygenerowanych przez przedsiębiorstwa działające w ramach franchisingu.

⁶ BFA (British Franchise Association) jest stowarzyszeniem promującym franchising na terenie Wielkiej Brytanii, które rozpoczęło swoją działalność w 1997 roku i od tamtego czasu zajmuje się próbą standaryzacji powiązań franchisingowych oraz obroną interesów stron.

Rysunek 2. Obroty wygenerowane przez przedsiębiorstwa franchisingowe w Niemczech (w mld €) i Wielkiej Brytanii (w mld £) w latach 2004-2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie: <http://www.franchiseverband.com>, z dnia 20.03.2013, *The Nat/West British Franchising Association Annual Survey of Franchising 2012*, s. 20

Powyższy rysunek ilustruje, że całkowity obrót w Wielkiej Brytanii w 2011 roku wyniósł 13,4 mld £, co w przeliczeniu na jedną placówkę franchisingowa daje imponujący wynik około 350 000 £. Najbardziej rentowne są przedsiębiorstwa funkcjonujące na rynku brytyjskim dłużej niż 5 lat.⁷

Niemieckie przedsiębiorstwa natomiast wygenerowały w 2011 roku prawie aż 60,5 mld € obrotu, co daje o ponad 150% więcej niż w 2002 roku. Średni uzyskany obrót na pojedynczą placówkę wynosi 905 000 (przy 66 900 istniejących systemów franchisingowych).

Niewątpliwie, dane rynku franchisingowego w Niemczech i Wielkiej Brytanii pokazują rosnące zainteresowanie tą formą współpracy gospodarczej.

3. Charakterystyka rynku franchisingowego w USA i Chinach

3.1. Stany Zjednoczone

Stany Zjednoczone, będące kolebką franchisingu cieszą się największą liczbą zarówno systemów franchisingowych, jak placówek. Jak wynika z raportu IFA (*The International Franchise Association*)⁸ po okresie spowolnienia gospodarczego mamy do czynienia ze zwiększoną ak-

⁷ Wyniki badań BFA.

⁸ IFA – prężnie działająca organizacja w USA mająca na celu reprezentację podmiotów współpracujących w systemie franchisingowym.

tywnością gospodarczą, w wyniku której w 2012 roku liczba placówek franchisingowych wzrosła o 1,5%. Prognozuje się, że w 2013 roku liczba nowych franchisobiorców wzrośnie o ponad 10 tys., a największe zmiany będą miały miejsce w sektorze usług dla biznesu (tabela 4).

W latach 2009-2011 nastąpił spadek liczby funkcjonujących jednostek franchisingowych, co przełożyło się na wielkość zatrudnienia w tym okresie, redukcja miejsc pracy wyniosła 98 000 (tabela 6).

Tabela 6. Rynek franchisingu w Stanach Zjednoczonych

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013 (prognozy)
Liczba placówek	770 835	774 016	746 646	740 098	736 114	747 359	757 438
Obroty (w mld USD)	675	696	674	699	733	769	802
Średni obrót na jedną placówkę (USD)	875 674	899 206	902 704	944 470	995 770	1 028 957	1 058 835
Zatrudnienie	7 994 000	8 028 000	7 800 000	7 780 000	7 930 000	8 101 000	8 257 000

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Franchise Business Economic Outlook 2013*, s. 1-2. wersja elektroniczna.

Charakterystyczną cechą amerykańskiego rynku franchisingowego jest znaczny udział sieci szybkiej obsługi – *tzw. fast food*, które stanowią 20% wszystkich systemów. Tym samym w tej branży jest zatrudnionych najwięcej pracowników, w 2012 roku było to ponad 3 mln osób. Zdecydowanie popularność tej branży jest wynikiem wygenerowanych obrotów, stanowiących aż 26% obrotu całkowitego.

Natomiast największym zainteresowaniem cieszy się od lat przemysł spożywczy, szacuje się że 50% wszystkich przedsiębiorstw franchisingowych istnieje już co najmniej 25 lat, a 70% z nich rozpoczęło swoją działalność około 45 lat temu⁹.

Odnosząc się do optymistycznych prognoz, na amerykańskim rynku franchisingowym przewidywany jest wzrost liczby placówek oraz zatrudnienia przy jednoczesnym wzroście poziomu towarów i usług.

3.2. Chiny

Niewątpliwie, biorąc pod uwagę ogół systemów i placówek franchisingowych, Chiny są drugim co do wielkości rynkiem franchisingowym na świecie. Franchising pojawił się w Chinach niespełna 26 lat temu pomimo tak krótkiego funkcjonowania prześcignął stopniem

⁹ M. K. Stawicka, *Franczyza...*, op. cit., s. 26

rozwoju systemów franchisingowych inne państwa, w tym europejskie. Według ekonomistów Chiny są jednym z najbardziej rozwijających się krajów, gdzie wzrost gospodarczy wynosi ok. 10%.

W 2010 roku w Chinach funkcjonowało 4 500 systemów franchisingowych w 70 różnych branżach oraz 400 000 placówek (tabela 7)¹⁰.

Tabela 7. Liczba systemów i placówek franchisingowych w Chinach w latach 2003-2010

Rok	Ilość systemów	Ilość placówek
2003	1 900	70 000
2004	2 100	120 000
2005	2 320	168 000
2006	2 600	200 000
2007	2 800	260 000
2008	3 500	300 000
2009	4 000	330 000
2010	4 500	400 000

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *China Chain Store and Franchise Association*, <http://usa.chinadaily.com.cn>, data wejścia 02.04.2013

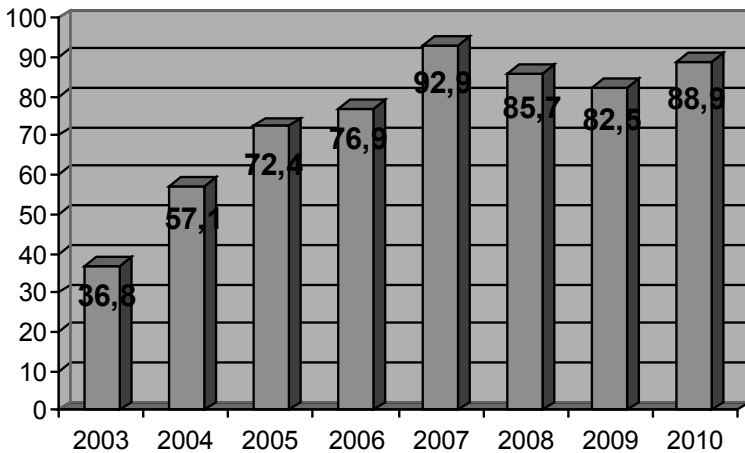
W Chinach przeważnie występują rodzime sieci, co jest wynikiem niekorzystnych przepisów obowiązujących do 2005 roku. Regulacje prawne hamowały możliwość inwestycji przez zagraniczne przedsiębiorstwa. Dopiero zmiana regulacji w 2004 roku umożliwiła wejście na chiński rynek przedsiębiorcom z zagranicy bez dodatkowych ograniczeń.

Chiński rynek franchisingowy charakteryzuje się znacznym rozdrobnieniem systemów. Niskie wartości na początku w okresie lat 2003-2010 świadczą o małej skali działania pojedynczych systemów. Dane CCFA pokazują, że 120 największych organizatorów sieci zwiększyło liczbę jednostek o 12,5%, co jednocześnie spowodowało zwiększenie obrotu o 9 % w stosunku do 2009 roku. Podsumowując, łączny przychód ze sprzedaży wygenerowany przez 120 sieci franchisingowe wyniósł 338,7 miliardy juanów.¹¹

¹⁰ Dane dostarczone przez CCFA (China Chain Store and Franchise Association) – stowarzyszenie, którego przedmiotem działalności są powiązania franchisingowe. Zajmuje się ona promowaniem oraz współtworzy normy dotyczące funkcjonowania franchisingu.

¹¹ <http://usa.chinadaily.com.cn>, data wejścia 02.04.2013

Rysunek 3. Średnia liczba placówek franchisingowych przypadających na jeden system franchisingowy

Źródło: jak do tabeli 5.

Nie ulega wątpliwości, że chiński rynek franchisingowy rozwija się w dynamicznym tempie i w okresie kilku bądź kilkunastu lat może przewyższyć rynek amerykański liczebnością systemów franchisingowych.

Zakończenie

Regulacje prawne odnoszące się do systemów franchisingowych są różnicowane na poszczególnych kontynentach, odmienny jest również ich charakter w każdym państwie.

W USA przepisy prawne często tworzone są często do umów franchisingowych, a nie jak ma to miejsce w krajach europejskich niejako „przy okazji”. Na rynku amerykańskim nie kładzie się również nacisku na ochronę konkurencji, jednakże istnieje ochrona wolności rynkowej przed przedsiębiorstwami monopolowymi.

Stany Zjednoczone posiadają model najlepiej dopracowany, ponieważ funkcjonuje najdłużej. Regulacje prawne USA są dużo bardziej precyzyjne i szczegółowe niż w krajach europejskich. Dotyczy to np. obowiązku informacyjnego względem franchisobiorcy, nałożonego na organizatora sieci franchisingowej.

Niewątpliwie można się doszukać pewnych podobieństw między regulacjami unijnymi w Europie (dwustopniowość ich regulacji). Tworzone przepisy unijne, dotyczące franchisingu są jednolite dla wszystkich państw członkowskich, a tylko niektóre z nich wprowadza-

ją dodatkowe regulacje wewnątrzpaństwowe, jednakże zgodne z prawodawstwem wspólnotowym. W Stanach Zjednoczonych natomiast regulacje dotyczące franchisingu mają charakter federalny, a niektóre stany regulują pewne kwestie związane w sposób bardziej szczegółowy, nie naruszając zasad prawa federalnego.

Zdecydowanie, USA i Chiny są największym rynkiem systemów franchisingowych. Obydwa kraje znacznie przewyższają liczbą systemów państwa europejskie (np. Niemcy czy Wielka Brytania). Ponadto wyróżnia ich przewaga w sieciach gastronomicznych. Na pewno można zaobserwować dysproporcje w liczebności placówek franchisingowych: w Stanach Zjednoczonych znajduje się ich dwukrotnie więcej niż w Chinach.

Bibliografia:

1. Antonowicz A., *Franchising w polskiej gospodarce – stopień nasycenia i perspektywy rozwoju* [w:] Współczesne modele biznesu – diagnoza i perspektywy (red.) P. Antonowicz, FRUG, Sopot 2011.
2. Bagan-Kurluta K., *Umowa franchisingu*, C. H. Beck, Warszawa 2001.
3. Banachowicz E., Nowak J., Starkowski M. T., *Franchisingu czyli klucz do przyszłości*, Business Press, Warszawa 1994.
4. *Franchise Business Economic Outlook 2013*, s. 1-2. wersja elektroniczna.
5. Mohr M., *Der Franchisevertrag*, Vien 1999.
6. Stawicka M. K., *Franczyza. Droga do sukcesu*, Helion, Gliwice 2009.
7. Ziółkowska M. J., *Franczyza – nowoczesny model rozwoju biznesu*, CeDeWu, Warszawa 2010.

The Nat/West British Franchising Association Annual Survey of Franchising 2012. China Chain Store and Franchise Association, <http://usa.chinadaily.com.cn>, data wejścia 02.04.2013.

<http://www.franchising.pl/arttykul/6325/rozwoj-franczyzy-w-europie/> z dnia 25.02.2013

<http://www.thebfa.org>, z dnia 20.03.2013.

<http://www.franchiseverband.com>, z dnia 20.03.2013.

<http://www.entrepreneur.com/franchises/franchise500/index.html> z dnia 29.08.2010

LEGAL - ECONOMIC DEVELOPMENT ENVIRONMENT FRANCHISE IN THE WORLD

Keywords: franchising, development of the franchising, market of the franchising, regulations of the franchising

Summary

The idea of the franchising appeared the United States and quickly started being used in Western European countries, both through networks American, forming units franchising, as well as amongst local entrepreneurs. Systems best caught on in such countries as: Great Britain, Italy, Germany, Netherlands and Denmark.

Determination, with broad market of systems franchising however a USA and China are. Both countries much surpass European countries in terms of the number of systems (e.g. Germany or Great Britain). Moreover a majority is singling them out in catering nets. Certainly it is possible to observe disproportions in the size of institutions franchising: in the United States they are being found twice more than in China.